Idel-Ural

42 (48) **Tatar legionьnьn atnalьq gəzitəse** 17. Oktəbr 1943

Ytte şundьj qurqьnьclь tөn, alaj da betmədek!
Ytə tөn duslar, tuqan ilgə matur taņ tiz atar!

Tatar xalqьnьņ qajqьlь kөne

— 1552 15 oktəbr 1943 — (391 jьl)

1552 nce jьlnьn 15 nce oktəbr (iskecə 2 nce oktəbr) kөne — tatar xalqьnьn tarixi qajqьlь kөne bulьp qaldь. Qazan urьslar qulьna təşkənnən son, tatar xalqь yzenen bəjsezlegen genə tygel, şulaj uq yzenen milli mөstəqillegen həm dəvləten juqalttь. 1552 nce jьlnьn 15 nce oktəbrennən başlap beznen xalьq qədelsez urьs zolьmь, urьs cabatasь astьnda qaldь.

Beznen ilebezdə urьslar yzlərenen өstenlek dəveren nicek başladьlar son?

Qazannьn urьslar tarafьnnan alьnu kөne beznen xalqьbьz kynelennən hic ber vaqьtta da cьqqanь juq. Qazannь alu urьs qoralьna dan birə almadь. Bu kөn — xalьqlar tarixьnda suqьşta çiņep cьqucьnьn, çiņelycedən hiç ber ige-cige bulmaqan qan tyktery, anardan barь tik yzenen ycen genə alu həm yzenen bөten vəxşilegen kyrsətkən kөn bulьp qaldь. Doşman yzenen elek kyp qasьrlar bujьnca tatar xalqьna qarşь uņьşsьz, qərlekle suqьş alьp baru ycləren ala başladь. Ləkin doşman tatar xalqьn qoral kөce belən çiņep cьqa almadь. Tatar qəskərenen өstenlege, anьn yzennən san jaqьnnan artьqraq bulqan doşmannь çiņep cьqa belye, aldьnqь bulqan suqьşlarda acьq kyrengən ide. Beznen xalqьbьz өcencke doşman — doşman qoral kecenə qaraqanda da qurqьnьcraq buldь. Xan sarajь tirəsendə tuqtausьz rəveştə barqan intrigalar, ilebezdən qacьp Qasьjmda urьs patşasь qanatь astьna jəşrengən tөrle avantjuristlarnьn pьcraq eşe nətiçəsendə tatar xalqьnьn berdəmlege tarqaldь, ul kөcsezlənde. Fəqət Qasьjm şəhərendə urnaşqan saraj xianətcelərе jardəme arqasьnda qьna urьslar Qazannь basьp ala aldьlar.

Bu berence mərtəbə suqьş məjdanьnda çiņep cьqu urьslarnьn başьn əjlənderde. Alar jauьz şatlьqlarьnnan ber nindi pьcraqlьqlar aldьnda da tuqtalьp qalmadьlar. Alarda ber genə tamcь da namus həm keşe sөjycelek xise bulmadь. Ul. tik kөcsez doşmanqa sьjfatlь bulqan — doşmannan yc alu, anьn qanьn tygy teləge belən genə jandь. Qazan uramnarь, Qazan məjdannarь her nərsədə qəjebe, gөnahьsь bulmaqan balalar, xatьnqьzlar, qartlar qanь belən tuldь. Ytərelgən keşe gəydələrennən uram sajьn, məjdan sajьn biek taular yste ...

Jьlqalar kebek aqqan qan ecendə, keşe sөjəklərennən tөzelgən tau өstendə, balalar çьlauьnda, mileksez, azьqsьz, həm jortsьz qaldьrьlqan xalьq sьqranuьnda, ilebezne basьp kergən doşman yzenen өstenlek dəveren başladь. Bəlki bu kөcle jaņqьr vaqьtьnda bula torqan jəşen atuь qьna, suqьş vaqtь bulqanlьqtan ber az aqlana torqan usallьq qьna bulqandьr? Soņьnnan jəşen ytye belən tьnьc hava tuqan, çiņep cьqucь çiņelycegə qarata yzenen mərxəmətlegen kyrsətkənder?

Juq. Qьzqanьcqa qarşь, tormьşta bөtenləj kiresencə buldь. Jəşen ytep kityennən son, tatar ilendə kyp jьllar bujьnca tuqtausьz, qurqьnьclь kyk jөze qaraņqь bolьtlar belən qaplandь. **Tatar xalqь өcen qaraņqь kөnnər tudь.**

Urьslar yzlərenen berence çiņy kөnnərennən yk, tatar xalqьnьn dəvləten tөbe-tamrь belən beterergə kereştelər. Urьslarqa çiņydə jardəm itkən, Qazan təxetenə menərgə jөrgən Qasьjm xianətcelərе, başqaca kirəkleklərе bulmaqac, urьslar tarafьnnan cyplekkə iltep taşlandьlar. **Ilebezdə qədelsez rəveştə urьs xөkemsezlege өstenlek itə başladь.**

Urьs patşalьqь beznen xalqьbьznьn **kөcle millət buluьnnan qurьqtь. Cөnki tatar xalqь urьslarnьn kөncьqьşqa həm kөn jaqqa qarata bulqan basьp alu** səjasətenə qarşь torqan kirtə ide. Şuņa kyrədə, alar beznen xalqьbьznьn millət bululьqьn beterergə kereştelər. **Urьslar tatar çirenə tik ber koloniə çire diep qaramьjca, bөtenləjgə yzlərenen urьs çire itep qarьj başladьlar.**

Jөzər menləgən tatar xalqь yzlərenen tuqan auьllarьnnan, şəhərlərennən jьraq çirlərgə kөcləp kycereldelər. Jaxşь, uņьşlь tatar çirenə urьs kycemcese utьrtьldь . Bu jaņa tөzelgən urьs auьllarь, xutorlarь beznen çirebezdə urьs patşasьnьn tajanьc noqtalarь vazifasьn ytəde. Urьslar beznen millət kөcen tarqatu həm byly səjasəten alьp bardьlar. Şulaj itep zur kyləmdəge milli dəvlətebez yzenen mөstəqillegen juqaltьp, urьs gubernatorlarь qulь astьna tapşьrьldь.

Xalqьbьznь ajaqqa basa almaslьq dərəçədə xəlsezləndery өcen, urьs patşasь tatar xalqьnьn iqtisadi jaqtan jьrtqьclarca taladь. Elektə baj, jaxşь tormьş kөtkən tatar xalqь xəjercelər dərəçəsenə tөşerelep, urьs kycemcelərenen bajuь өcen kөcləren, qannarьn tygərgə məçbyr buldьlar. Ləkin urьs patşasь beznen xalьqnь tik səjasi həm iqtisadi jaqtan izy belən genə qənaqətlənmədе. Ul, beznen qasьrlar bujьnca kilgən dinebezgə yzenen pьcraq qanlь qulьn saldь. Islam dinenə ьşanьc xalqьbьznьn ruxani kөcen nьqьtьp kilde. Şuņa kyrədə qara urьs bu ьşanьcnь da beterergə telədе. Alarnьn messionirlьq səjasəte arqasьnda, menləgən tatar-başqьrt xalqь kөcləp cuqьndьrьldь, ruxanilarьbьz qatь çəberləndе, məcetlərebez çimerelde. Qazan jeparxiəsenen ojatsьz həm jauьz xezmətenə tatar xalqь hər vaqьtta da zur çirəngec belən qarьjacaq.

Milli mədəniətnen ysesenə tөrle jasalma kirtələr qujьlьp kilde. Mədəniət yzəklərе həm bu yzəklərdən jьraq çirlərgə kycerelgən tatar-başqьrt auьllarь arasьnda jul tөzy eşe bөtenləj tormьşqa aşьrьlmadь. Xalьq milegennən ber genə tien də milli mədəniət ysy eşenə birelmədе. Kiresencə, millətebeznen aldьnqь uqьmьşlьlarь patşa xөkymətе tarafьnnan çəberlənə, çəvapqa tartьla kildelər. Alarnьn kybese cit illərgə qacarqa məçbyr buldьlar.

Suqьşcan tatar xalqь yzenen qəskər başlьqlarьn juqalttь. Urьs ofitserlarь komandalьqь astьnda, tatar qəskərilərе urьs patşasьnьn imperialistik teləklərе өcen tup itenə əjlənderelde. Tatar jəşlərenə juqarь xərbi məktəplərnen işege jabьq buldь həm suqьşta kyrsətkən batьrlьqlarьna qaramastan, juqarь xərbi dərəçələr birelmədе. Urьs patşasь beznen suqьşcanlьqqa sələtlegebezne beterergə tьrьştь.

Jevropa xalьqlarьna, 2000 jьllьq tatar tarixь urьs mətbuqatь aşa in qara, pьcraq tөslərdə kyrsətelep kilde. Alar çirəngec tөs belən, bezne „vəxşilər“ diep atadьlar. Ləkin qara urьslarnь suqьş sənaqətenə өjrətyce bu „vəxşilər“ tygel ideme son? Suqьşa belergə, il belən idarə itərgə qara urьs tatardan өjrənmədeme son? Tatarqa qədər ber kem beləndə zur kyləmdə elemtə totmaqan, yz sьnda yze qajnaqan urьs ilenə, bөten çir şarь xalьqlarь belən səydə həm iqtisadi elemtəne kertyce bu „vəxşilər“ tygel ideme?

Barь tik tatarlar өstenlege dəverendə genə Jevropanьn kөncьqьşь həm kөncьqьş — tөn jaqь bөten dөnja səydə yzəklərennən bersenə əjləndе. Anьn bazarlarьnda jьraq Qtajdan, Hindstannan, Misьrdan başlap bөten Jevropa dəvlətlərennən həm jьraq tөn jaq xalьqlarьnnan kilgən tavarlar belən tulь ide. Bu elemtə arqьlь qьna Jevropanьn kөncьqьşьna başqa xalьqlar mədəniəte kerə başladь.

Tatar xalqь yzenen өstenlek dəverendə urьs xalqьn yzenen torqan ilennən kөcləp ber qaja da kycermədе, anьn səjasi həm iqtisadi mөstəqillegen betermədе, mədəniətenə yzenen qulьn suzmadь həm anьn dinennən kөlmədе. Beznen xalqьbьz tarixьna qara tap jaqьp, urьs mətbuqatь, elgəre yzlərе **tarafьnnan urьs ilennən qulьp cьqarьlqan Jermak** kebek julbasarlarnьn, qaraqlarnьn tatar xalqьna qarşь bulqan xianətlərе өcen millət qəharmannarь dərəçəsenə kytərdelər. Alarnьn xianətcelek eşe Stroganoflar jortь həm patşa qaznasь tarafьnnan acьqtan-acьq zur jardəm alьp kilde.

Urьslarnьn beznen ilebezdə 391 jьl bujьnca өstenlek itkən dəverendə, tatar xalqь tarixta bulmaqan izelylərne, çəberlərne yz başьnnan ytkərde. Urьs zolьmь astьnda tatar xalqь yzenen səjasi mөstəqillegen juqalttь, iqtisadi jaqtan xəjercelekkə əjlənderelde. 100 menləgən tatar xalqь auьr tormьştan, vəxşi doşmannan Qtajqa, Urta Aziəgə, Terkiəgə, Jevropaqa qacarqa məçbyr buldь. Xalqьbьznьn jazmьşь caqьştьrmaslьq dərəçədə auьr buldь.

Ləkin dyrt qasьr bujьnca barqan bu auьrlьqlar ireklek sөjyce tatar xalqьnьn başьn iderə almadьlar. **Bez yzebeznen millət buluьbьznь xəzerge kөngə qədər saqlьj aldьq. Mədəniətebez, tormьş kөtyebez yzenen tarixi milli tөsen juqaltmadь.** Beznen xalьq ber genə minutqa da kiləcək azatlьqьna-tarixi qədellek tuacaqьna ьşanьcьn өzmədе. Jьraqta, mөhaçirlektə, Qtajdamь, Finləndiədəme ul yzenen milli xislərеn onьtmadь. Tatar jəşlərе buьnnan buьnqa, xalьq kөce belən ojьştьrьlqan xosusi məktəplərdə milli tərbiə alьp kildelər. Urьslar tarafьnnan çəberləngən ilebezne azat ityne islərennən cьqarmadьlar. Alar өcen tuqan ilebez — Idel-Ural bujlarь aņa omtьlqan jaqtь joldьz bulьp tordьlar.

Kiləcəktə .tarix aqьmь baruь belən bergə, milli məs'ələnen dөres xəl qьlьnacaqьna bez nьq ьşanabьz. Kyp qasьrlar bujьna Aziədə həm Jevropanьn kөncьqьşьnda torqan 73 millətne izep kilgən, cerek nigezle urьs imperializmьsьnьn çimerelyendə hic ber nindi də şik juq.

Xəzergə kөndəge suqьşta milli məs'ələnen **qədelle xəl qьlьp barьlu:**

Doşmannьn Qazanqa hөcym jasavь

4° Zsn 55 624

ike jaqtan bara. Kөncьqьşta Japoniə həm kөnbatьşta bөjek Germaniə qoral kөce jardəme belən kapitalizm tarafьnnan izelep kilgən kyp azcьlьq millətlər yzlərenəꞑ mөstəqilleklərenə ireştelər. **Barь tik Kycər dəvlətlərenəꞑ çiꞑep cьquь qьna, moꞑa qədər izelep kilgən, totqьnda jəşəgən xalьqlarqa azatlьq kiterəcək.**

Tatar xalqьnьꞑ 15 nce oktəbr — qajqьlь kөne, anьꞑ urьslar tarafьnnan tygelgən qanь, balalar həm xatьn-qьzlar jəşe, xalqьbьz sьqranuь — bezne azatlьq өcen, vatanьbьznьꞑ mөstəqillege өcen kөrəşkə caqьralar. **Bygenge suqьşta xalьqlar tormьşьnьꞑ jazmьşь xəl itelə. Jaxşь tormьş kөtərgə həm irekle bulьrqa teləgən xalьqlar milli azatlьq kөrəşcelərе safьna basarqa tieşlər.**

Suqьş — Germaniə çiꞑye belən betəcək

6 ncь oktəbrdə milli sotsialistlar firqəsenəꞑ dəvlət həm əlkə çitəkcelərenəꞑ çiьlьşь buldь. Çiьlьşta firqə kənsələre çitəkcese Borman rə'islek itte. Dəvlət ministrь Şpeer, general-feldmarşal Mil'x, grossadmiral Denitst, SA ştab başь Şempan, dəvlət çitəkcese d-r Le həm ϟϟ dəvlət çitəkcese həm ecke eşlər ministrь Himmlerlar qьska qьna notьq səjləp uzdьlar. Çiьlьş betkənnən soꞑ, dəvlət həm əlkə çitəkcelərе, Adol'f Hitler caqьruь bujьnca, ikence kөnne anьꞑ stafkasьnda çiьldьlar.

Adol'f Hitler notьqь

Bu çiьlьş vaqьtьnda Adol'f Hitler, suqьş tarixьna kyzəty jasadь həm kilep cьqqan xərbi, səjasi əxyəlne acьp saldь:

„Bөten tarixi bөjek vaqiqələr kebek, yz vəzenenə iə bulqan bygenge bөten dөnja tarixi kөrəştə, çiꞑy өcen qatь əhəmiətle bulьp, qoral kөcennən başqa, anьꞑ qatьşucьlarьnьꞑ ixtiarь həm tyzemlelege tora. Qoral jalqьz yze genə, əgər anьꞑ artьnda keşelərnəꞑ ixtiarь tormasa, ber nərsə də tygel. Suqьş xəle nindi genə bulmasьn, teləkkə ireşy өcen ixtiarnьꞑ çinaluь həm timer tyzemleleklər buşamasqa tieş. Kөrəşkə bu ixtiarnь yzendə tulь gəydələnderyce bulьp milli sotsializm firqəse tora. Bygenge kөnnəꞑ şartlarьnda da anьꞑ suqьşcan ruxь, anьꞑ kөce, anьꞑ baş iməygə qərarlьlьqь həm bulьşuqa xəzer bulucanlьqь german xalqьna hava suqьşьnьꞑ auьrlьqьn alьp cьquda jardəm itərgə tieş. Əgərdə bez xəzerge vaqьtta suqьş qьrlarьnda həm artta kyrsətelgən ruxnь juqaltmasaq, bez hic ber vaqьtta da suqьşnь ottьrmabьz. Ul german çiꞑye belən betərgə tieş həm betəcəktə.

Bөten german xalqь suqьş anьꞑ jəşəye, jə yleme turьnda barqannь aꞑlьj. Artqa taban jullar juq. Şunlьqtan, german xalqь, bu suqьş nindi genə auьr həm ozьn bulularqa qaramastan, soꞑqь çiꞑygə qədər nьq bulьrqa həm cьdarqa tieş.

Bez teləkkə ireşkəncə suqьşacaqbьz həm ber qajcan da xəlsezlənməbez. Yzcebeznəꞑ jөrəklərdə, əgərdə beznəꞑ ixtiar qaqşamaqan kileş qalsa, bu suqьş Germaniənəꞑ zur çiꞑye belən betəcəkkə ьşanьcьm nьqьtьjq".

Çiьlьşta bulucь firqə çitəkcelərе julbaşcьnьꞑ caqьruьna çəvap itep, Germaniə tarafьnnan alьp barьla torqan kөrəşne uꞑьşlь, axrьna qədər çitkerergə yzlərendə timer qərar həm ixtiar barlьqьnda ьşandьru belən çəvap qajtardьlar.

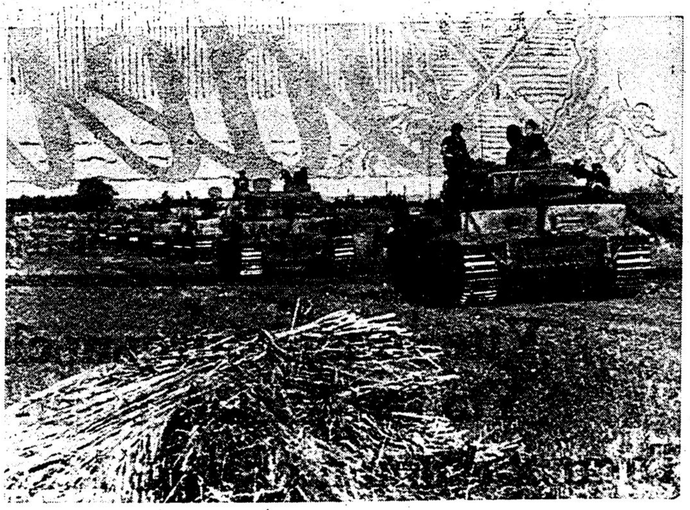

German tank byleklərе hөçymgə baralar

Suqьş xəllərе

Soꞑqь kөnnərdə kөncьqьş frontьnda barqan suqьşlar front xəlenə zur yzgəreş kertmədelər. Barь tik **V e l i k i L u k i** həm **P r i p j e t** jьlqasь tamaqь janьnda qьna qatь suqьşlar buldь. German qəskərlərenəꞑ qarşь hөçymnərе nətiçəsendə, bol'şeviklarnьꞑ jasaqan hөçymnərе juqqa cьqarьldь.

G o m e l şəhərennən kөn jaqta həm Pripjet **jьlqasь tamaqьnda ber nicə** jaqtan qarşь **hөçym jasaqan german** byleklərе bergə **quşьldьlar. Sazlьq** əlkələrendə bol'şevik byleklərе bik auьr xəldə toralar.

Urta Dneprda ike arada tik urьnlь hөçymnər genə bara.

Melitopol' əlkəsendə Sovetlar tarafьnnan kyp kөc çiьp jasalqan hөçym german saqlanu sьzьqьn өzə almadь. Bu əlkədə Sovetlar qajsь jaqtan qьna hөçym jasap qarasalar da, hər jaqta da german saqlanu nьqьtmalarь alarqa qarşь kөcle çəvap birep toralar.

German baş komandalьqьnьꞑ 9 ncь oktəbrdə birgən belderye bujьnca, Kuban kyper aldь nьqьtmasьn tazartu təmam buldь. Soꞑqь german xərbi byleklərе Taman jarьm utrauьnnan 9 ncь oktəbr tөnendə cьqtьlar. Kubannan 13 nce sentəbrdən başlanqan cьqьş tьnьc rəveştə dəvam itte. Bөten qoral kөce tulьsьnca Kerc jarьm utrauьna cьqarьldь. German qəskərlərenəꞑ bu xərəkətenə kөcle artilleriə atuь həm hava kөclərе jardəm itep tordьlar.

Berence fevraldan başlap Kuban kyper aldь nьqьtmasьnda barqan suqьşlarda Sovetlar 1045 tank, 2991 tup həm 2281 ocqьc juqalttьlar. 14 026 qьzьl qəskəri əsirgə alьndь həm ylgən, jaralanqannarь belən, Sovetlar 355 000 saqьşcьlarьn juqalttьlar.

Qьrьm jarlarьna hөçymgə kilgən 3 eskadra minonosь german ocqьclarь tarafьnnan batьrьldьlar. Bu 3 minonos Sovet Qara diꞑgez flotьnьꞑ jaꞑa modellərdən isən qalqan azaqqь kimələrе ide.

German baş komandalьqьnьꞑ 11 nce oktəbrdəge belderye bujьnca, soꞑqь ike kөn ecendə kөncьqьş frontьnda bol'şeviklar 285 tank juqaltqannar.

Soꞑqь өc kөn ecendə german ilenə terror hөçyme vaqьtьnda, ingliz-amerikalьlarnьꞑ 208 ocqьcь bərep tөşerelgən. Bu juqaltularqa qarap, doşman mətbuqatь, Germaniədə hava hөçymennən saqlanu bik jaxşь qujьlqan dip jazьp cьqarqa məçbyr buldь.

Italiə frontьnda soꞑqь kөnnərdə tьnьc. Ingliz-amerikalьlar bik zur saqlьq belən genə qajber çirlərdə urьnlь hөçymlər jasьjlar.

Bol'şeviklarnьꞑ Cernigoftaqь jьrtqьclьqlarь

Bol'şeviklar tarafьnnan alьnqan əlkələrdən qacьp cьqucьlar, bol'şeviklarnьꞑ tьnьc xalьqqa qarşь jьrtqьc terrorlarь turьnda səjlilər. Ber nindi də qəjeplərе bulmaqan irlər, xatьn-qьzlar, balaiar, barь tik bol'şeviklarnьꞑ 25 jьl bujь Jevropa xalqь turьnda aldap kilyləren yz kyzlərе belən kyrgənnərе өcen, NKVD palaclarь tarafьnnan vəxşilərcə juq itelələr.

Cernigof şəhərennən, bol'şeviklardan qacьp cьqqan, Ukrainanьꞑ ber balta ostasь tybəndəgelərne səjləde:

„Min Sovet propagandasьnьn, „Sovet qəskərlərе kergəc, Ukraina xalqьna, german xөkyməte belən bergə eşləgən bulsaiar da, ber kemgə də ber nindi auьrlьqlar, çəberləylər bulmajacaq" dip syz birylərenə ьşanьp, ike balam həm xatьnьm belən Cernigofta qalqan idem.

Şəhər bol'şeviklar tarafьnnan alьnqac ta, Cernigofta qalqan bөten xalьq — xatьn-qьzlar, bala-caqalar xəjvannar kebek ber məjdanqa quьp kitereldelər. Qьzьl qəskərilər mьltьq tytəse belən bergələp, **xalьqnь ber tөrkemgə çidьlar. Bөten xalьq çiьlьp betkəc, ber cekist NKVD nьꞑ jəşren agentlarьna həm Sovet şpionnarьna xalьq arasьnnan uꞑ jaqqa cьqьp basarqa bojьrьq birde. Bu bojьrьqqa qarap, məjdanda bulqan keşelərnəꞑ jartьsь diərlek cьqtь. Ləkin komissarlar bu cьqqan keşelərne tiz arada tikşerep, barь 40 keşene genə sajlap aldьlar. Moꞑardan soꞑ məjdanqa qujьlqan utcəckeclərdən (pulemjotlardan) xalьq tөrkemenə ut acьldь. Ber nicə minut ecendə, məjdan qan ecendə kymelgən irlər, xatьn-qьzlar, balalar gəydəse belən tuldь.**

Min, şulaj uq, uꞑ jaqqa cьqucьlar safьna basqan idem. Ləkin dokumentlarnь tikşergəc, mine kire xalьq tөrkemenə taba qudьlar. Atьş vaqьtьndaqь butalcьqtan fajdalanьp, min palaclardan qacьp qaldьm. Minem xatьnьm həm balalarьm bu jьrtqьclьqta həlak buldьlar. Zur auьrlьqlar belən min front sьzьqьna çitep, german qəskərlərе jaqьna cьqtьm".

Bol'şeviklar xalьqqa şulaj „azatlьq" kiterələr. Başqa qacьp cьqucьlarnьꞑ səjləylərе də bu vaqiqənəꞑ balta ostasь kyrsətkəncə bulьnь raslьjlar. Cernigof vaqiqələrе bөten çir şarь xalьqlarьnda çirəngec tə'sir qaldьrdьlar.

Milli Qtajnьꞑ Cuntsinqa qarşь kөrəşkə qatnaşuь

Japoniənəꞑ „Jomiuri Şimbun" gəzitəse xəbərcesenəꞑ Nankinnan xəbər ityenə qaraqanda, Milli Qtajnьꞑ suqьşqa qatnaşu vaqtьnnan başlap, suqьşnьꞑ çegərlege bik nьq arttь, di.

Milli xөkymətnəꞑ armiəse Van-Dzin-Veja komandalьqь astьnda tora. Milli Qtaj armiəse xəzerge kөndə 12 diviziə, 5 ajrьm brigada, 13 ajrьm polktan qibarət bulьp, tөn jaq urta həm kөn jaq Qtajqa urnaşqan. Japoniənəꞑ xəzerge kөndə flotnь ajaqqa bastьru uꞑьşlь rəveştə dəvam itə. Nankin, Kanton həm başqa urьnnarda vaq tajanьc punktlarь ojьştьrьldь. Qtaj flotь qaramaqьnda 19 konanerka, 12 vaq konanerka kimələrе həm 24 məxsus suqьş kimələrе bar. Şuꞑarqa taqьn uzqan jьlda eşlənə başlaqan, tiz kөndə suqa tөşereləcek 37 karabnь өstərgə kirək.

Milli Qtajnьꞑ hava flotь general-major Tin-Xciu-Ijunьꞑ juqarь komandalьqь astьnda bulьp, Japoniədən satьp alьnqan bygenge kөngə çəvap birə ala torqan ocqьclar belən bajьtьlqan.

Doşmannьꞑ çəjəyle qəskərlərenə atucь qorallarnьꞑ berse

KAPITAN RUSANOFNЬŅ KYRSƏTYLƏRE

(Axrь. Başь uzqan sanda)

QƏBAXƏT JALQAN — KƏRƏŞNEŅ TƏP CARASЬ

Rusanof: Nindi listofkalar?

Polkovnik: Bol'şeviklar tarata torqan listofkalarda.

Rusanof: Listofkalar ul — propaganda.

Polkovnik: Alar partizannar ismennən taratьlalar həm partizannar qullarьn qujqannar.

Rusanof: Partizannarnьņ bu listofkalardan bersen genə də kyrgənnəre həm uqьqannarь juqlьq turьnda min sezne ьşandьra alam. Listofkalar Məskəydə jə səjasi idarə tarafьnnan, jə partizannar xərəkəte belən şəqellənyce armiələr ştablarь qarşьnda bulqan kontrrazvedka byleklərə tarafьnnan bastьrьla. Bu listofkalarnь partizannar da, qьzьl qəskərilər də hic ber vaqьtta, xətta, kyrmilər də. Doşman əcen bulqan listofkalar Sovet suqьşcьlarьnnan həm komandirlarьnnan jəşren bulalar digən qaqidə bar. Başqaca bulsa qьzьq xəl tuar ide: partizannar doşmanqa birelə torqan vəqdələrne listofkalardan belerlər ide, ə cьnlьqta listofkalarqa ьşanьp partizannar jaqьna cьqucьlarnь bətenləj başqa nərsə kətkənen kyrerlər ide.

Polkovnik: Ə nərsə son?

Rusanof: Min inde əjttem — alarnь ajrьm byleklərgə alalar, əgər xəkem itərgə ara bulmasa, urьnda uq çəzalьjlar. Listofkalar həm alarda jazьlqan vəqdələr turьnda partizannarnьņ ber tərle də məqlumatlarь juq. Alar — xianətcelərne çəzalarqa, digən kisken bojьrьqnь qьna belələr.

Polkovnik: Jalqan bulьp cьqa?

Rusanof: Qьzьl qəskərdə mona suqьşnь alьp baruda ber jul qьna itep qarьjlar. Hər ber xərbi xəjləkərlek doşmannь aldauqa isəpləngən.

Polkovnik: Dimək sez propaganda jalqanьn, tik xərbi xəjləkərlek dip isəplisez?

Rusanof: Min tygel, Qьzьl Armiənen səjasi apparatь.

(Partizannar ismennən taratьla torqan ber nicə listofkanь, polkovnik, Rusanofqa təqdim ittə).

Rusanof: Şəxsən yzem şahit bulqan menə mondьj vaqiqəne kyrsətə alam. Urta Buda rajonьnda, başlarьnda əlkən lejtenant Emockin torqan xərbi əsirlər həm legioncьlar bylege partizannar jaqьna cьqtь. Bu bylek qoralsьzlandьrьldь həm artqa çibərelde, ə anda ul juq itelde.

Polkovnik: Barlьq qacьp cьqucьlar belən də şulaj itələr. Tik dərcsne səjləgez.

Rusanof: Juq. hər vaqьtta da tygel. Bu urьndaqь şartlarqa bəjləngən. Elekke xərbi əsirlərdən suqьşlarda fajdalanьrqa əxvəl məmkinlek birgən çaqlarda bar. Mondьj ocraqlarda alarnь byleklərdə qaldьralar, jəqni şikle kyrenməgən bar qacьp cьqucьnь da qaldьralar. Şikleləme isə, əgər məmkinlek bulsa, Sovet jaqьna çibərələr, əgər məmkinlek bulmasa atьp yterələr. Minem: „Partizannar jaqьna cьqucь xərbi əsirlər həm legioncьlar belən ni eşlərgə?“ digən sorauьma, general Strokać bolaj dip çəvap birde: „Tieşlesen — atarqa, ə qalqannarь, əjdə az-maz suqьşsьnnar. Xəzer bit suqьş, ə annan soņ alarnь NKVD tikşerer“.

Polkovnik: Ə nindi jullar belən alar turьnda NKVD qa bilgele bula?

Rusanof: Partizan byleklərə, yzlərenə cьqqan xərbi əsirlər həm legioncьlarnьņ isemleklərcn kicekterməstən partizancьlьq xərəkəte ştabьna çibərergə məçbyrlər, digən bojьrьq bar. Bu isemleklərgə bəten tanu bilgelərə jazьlqan bulьrqa tieş. Partizancьlьq xərəkəte ştabь bu isemleklərne SSSR NKVD sьnьņ I nce bylegenə tapşьra. Bu bylek vatanqa xianət ityeelərnen xisabьn alьp bara, alarnь ezləy belən, şulaj uq alarnьņ qa'ilələrcn ezləy həm çəzaqa tartular belən şəqellənə.

Polkovnik: Dimək, partizannar jaqьna cьqqannan soņ xərbi əsir jaki legioncь yzen NKVD çəzalauьna tapşьra?

Rusanof: Əjje, yzen də, qa'iləsen də.

Polkovnik: Ləkin bit xərbi əsirlərneņ qa'ilələrə elektən də NKVD qulьnda ide?

Rusanof: Bətenləj yk tygel. Qьzьl qəskəri, jə komandir əsirlekkə eləgə ikən, kyp ocraqlarda belep bulmьj: ul əsirme, tereme, əllə alqan jaralarьnnan ylgənme? Şunlьqtan, qaqidə bularaq, mondьj xəbərsez juqalqannarnьņ qa'iləse ezərlekləпmi, xətta tieş bulqan jardəmne də alьp bara. Partizan byleklərennən yzlərə jaqьna cьqucьlar turьnda məqlumat alqac, NKVD alarnь xisapqa ala, ə qa'ilələrə şunda vatanqa xianət ityeelər zakonь tə'sirenə eləgələr.

Polkovnik: Dimək, keşe suqьşa, ə bu vaqьtta anьņ qa'iləse konslagerqa jabьla? Həm ul yze bu turьda ber əjber də belmi?

Rusanof: Əlbəttə, ul yze ber əjber də belmi, qa'iləse belən nərsə bulqannь belə də almьj.

Polkovnik: Əsirlektən partizannar jaqьna qacьp cьqqan həm qafu itelyenə ьşanqan keşe, yzeneņ qa'iləsen NKVD çəzalauьna yze birə bulьp cьqa“.

Rusanof: Germanlьlarqa əsir təşycelər turьnda elek cьqarьlqan bojьrьqlar almaştьrьlmaqan həm yzgərməgən.

Polkovnik: Partizan byleklərə, alarnьņ eşcənlek rajonnarьna qьzьl qəskər byleklərə kilgənnən soņ ni eşlilər?

Rusanof: Bu turьda acьq kyrsətmələr bar. Eş menə nərsədə: Sovetlar Sojuzьndaqь cьn əxvəlne partizannardan jəşerələr. Alar Sovetlar Sojuzьndaqь aclьq, xatьn-qьz həm ysmerlərne məçbyri eşkə alu, moxtaçlьq həm məxrymlek, terror turьlarьnda belməskə tieş həm belmilər də. Şunlьqtan qьzьl qəskər kily soņьnda Sovet çirenə ocraqlь rəveştə elekkən partizannarnь artqa çibərmilər həm urьnnarьnda qaldьrmьjlar. Şunda uq qəskərgə çialar da, ajrьm byleklərdə alqь saflarqa çibərələr. Partizannarnь qьzьl qəskərneņ qalqan kypcelegennən ajьru bujьnca bəten caralarnь kyrələr. Byleklərdə, qьzьl qəskərilər arasьnda, əndəy eşlərə alьp baru əcen qaldьrьlqan partizannardan tьş başqa partizannarnь sez kyrməssez. Bu cara mondьj fiker belən kilep cьqa: partizannar germanlьlar artьnda buldьlar, doşman ədəbiatьn uqьdьlar, Stalinnь həm bol'şevizmnь tənqit itylər belən tanьştьlar. Alar bolarnьņ barsьna ьşanьpta çitməsennər, bu alarnь tərle məxrymleklər, əmetsezleklərgə kiterə ide. Ləkin alar Sovetlar Sojuzьnda xəkem sərgən cьn əxvəlne həm terrornь kyrgənnən soņ, german jaqьnda bəten işetkənnəren iskə təşererlər həm əjberlərgə başqacaraq qarьj başlarlar — digən qurqьnьclьq bar.

Polkovnik: Jəqni alarqa, Sovet şartlarьnda, ьşanьcsьz keşelər itep qarьj başlьjlar.

Rusanof: Şunlьqtan partizannar, qьzьl qəskər kilgən sajьn, germanlьlar artьna, jьraqraq taşlana, ə ocraqlь rəveştə Sovet jaqьnda qalqan partizannarnь, berər nərsə səjləməsennər əcen, qadəttəge qəskəri byleklərgə çibərmilər, ber əjber də kyrməsennər əcen artqa da çibərmilər. Alarnь ajrьm byleklərdə alqь saflarqa çibərələr.

Polkovnik: Barsьn da?

Rusanof: Juq. barsьn da tygel, şulaj da elek tikşerələr.

Polkovnik: „Xalьq batьrlarьn“ tikşerələr?

Rusanof: Monьņ belən NKVD nьņ ajrьm byleklərə şəqellənələr. Bəten partizannar dyrt tərgə bylenələr: berence tərgə firqə eşcelərə həm NKVD xezmətkərlərə kerə. Alar jə sajlanьp alьnqan həm qaldьrьlqan bulalar, jə idən astь, qortqьclьq həm razvedka eşlərə əcen front artьna çibərelgən bulalar. Bu — in ьşanьclь oleş. Anь şul uq eş əcen jə jaņa rajonnarqa çibərələr, jə „germanlьlar jьrtqьclьqь“ turьnda propaganda əcen fajdalanalar. Ikence tər — komandirlarь həm səjasi xezmətkərlərə belən bergə germannar artьna çibərelgən tərtiple qəskəri byleklər. Alar qьzьl qəskər kilgənnən soņ şul uq xəldə suqьşqa çibərelələr. Əcence tər — çirle xalьqtan torqan partizannar. Alar qatь tikşerygə julьqalar. Həm dyrtence tər — bu elekke xərbi əsirlər, jə legioncьlardan qajber caqlarda qacьp cьqucьlar. Bolarnь suqьşqa çibərmilər.

Polkovnik: Nərsə soņ, alarnь artqa çibərələrme?

ALARNЬ CEKISTLARNЬŅ QOTЬLQЬSЬZ JUQ ITYLƏRE KƏTƏ

Rusanof: Alarnь elek xəkem itələr. Xərbi əsirlərne yzlərenen burьclarьn azaqqa caqlь ytəməgən əcen xəkem itələr. Partizan byleklərendə yzlərcn nicek totularьna qarap, alarnь tərle çəzalarqa xəkem itələr. Qadəttə 5 jьldan 10 jьlqa caqlь zindanqa jabьlьrqa həm bu vaqьtnь aldьnqь sьzьqlarda ştraf batalionnarьnda ytkəzergə məçbyr itelələr.

Polkovnik: Bu cьn ylem?

Rusanof: Əlbəttə, ştraflanucьlarnь in qurqьnьclь urьnnarqa: frontnь əzərgə, DOT larnь qamarqa h. b. qa çibərələr. Qotьluqa ьşanьc az. Anьn qarauь alarnьņ yleme soņьnda, qa'ilələrə uņajsьzlьqlardan qotьla.

Polkovnik: Ə qalqannarnь nicek xəkem itələr?

Rusanof: Vatanqa xianət ityeelər sьjfatьnda ylem çəzasьna. Xəjer, ylemgə xəkem itelyeelərne də qajber caqlarda ajrьm byleklərdə, qatь saq astьnda frontqa çibərələr.

Polkovnik: Partizannarda bulu xisap itelmime?

Rusanof: Ul qьna vatan aldьndaqь qəjeplərcn aqlau əcen az, dip isəplənə.

Polkovnik: Mondьjlar kypme?

Rusanof: Acьqraq əjtkəndə, bu jaqta bulqannarqa ьşanmьjlar. Şulaj uq partizannarqa da. Alar, belergə tieş tygel nərsələrne belələr. Alarnьņ bu xaqta biş, un, unbiş jьldan soņ iskə təşerylərə məmkin. Şunlьqtan irtəme-sonmь alar belən eş itərgə turь kiləcək.

Polkovnik: Nişləp sez alaj ujlьjsьz?

Rusanof: Monь alaj min ujlamьjm. Monь çitəkcelər ujlьjlar. Misal əcen qadi cьnlьqnь alьjq: xəzer firqəgə kergən vaqьtta germanlьlar alqan çirlərdə tuqannarьņ barmь? sorauьna çəvap birergə kirək. Sovet propagandasь bujьnca ujlasan, mondьj tuqannarqa, „german jьrtqьclьqь“ qorban-

Banditlarnьņ jьraqta tygel, jəşrengənleklərə belende. Alarnьņ ezlərenə təşərgə kirək . . .

Banditlarnь ezləy dəvam itə . . .

narь sьjfatьnda, qьzqanьp qararqa kirək bit. Ləkin alarqa qarata ikence meqamələ bar: germanlьlar tarafьnnan alьnqan çirlərdə tuqannarь bulqannarnь şik-şəbhə astьna qujalar. Alar NKVD xisabьnda toralar, firqəğə ajrьm ocraqlarda qьna alьnalar. Razvedkaqa alar ber qajcan da, əlbəttə, çibərelməslər . . . Jalqьz menə şuşь xəl. Anketada ber soraunьn bulub — mөnasəbətnen germannar jaqьnda bulqannarqa qьna tygel, xətta alarnьn tuqannarьna da nicek qujьluьn acьqlarqa mөmkinlek birə. Həm partizannar cьqarma tygel, ə alar kirəkmi bula başlaqac alardan buşьjlar.

Əgərdə partizan byleklərе cьqarma bularaq, Sovet tufraqьna elәgə ikən, alarnь, in elek qoralsьzlandьralar. Bylekne qoralsьzlandьrьp, suqьşcan berlek bulьn beterep, anь tazalarqa kereşələr.

Polkovnik: Bu bəreleşlərgə kiterəme?

Rusanof: Min andьj ocraqlarnь belmim. Hər bylektə də NKVD eşcelərе bar. Alar hər keşe turьnda bөtenesen də belələr. Qьzьl qəskər kilgənnən son, partizannarnь şundьj tiz sajlanalar, alarnьn kypcelege, yz keşelərennən başqalarь, kemnen qaja kitkənen də belmi.

Polkovnik: Sovet artьndaqь partizannar turьnda berər nərsə beləsezme?

Rusanof: Bu turьda mində anьq məqlumatlar juq. Kafkazda, Seberdə, Uralda. Rəzjan həm Idel urmannarьnda partizannar byleklərе barьn min beləm. Alar qьzьl qəskərgə kitərgə teləməgən həm çəzalardan qacьp joryce keşelərdən toralar. Bu byleklərnen jəşəyləren minem taraftan əjtelgənnərnen barsь da raslьj. Yzemnen fikremne tulьraq anlatьrqa rөxsət itegez?

Polkovnik: Jə, jə.

Rusanof: Kyp kenə jəşren dokumentlar həm çitəkce keşelər arasьnda bulqan səjləşylərdən, mində şundьj tə'sir tua: firqə çitəkcelərе partizannarqa yzlərencə qarьjlar. Berencedən, alar, suqьşnь ojьşqan rəveştə alьp barudan xalьqnьn yzlegennən tuqan xərəkətenə əjlənydən saqlanalar. Şunlьqtan, ocraqlь rəveştə tuqan bələkəj byleklərne şunda uq yz qullarьna alьrqa həm alarnь plan bujьnca ojьştьrьlqan xərbi, səjasi, jaxşь ьşanьclь çitəkcelər belən tə'min itelgən byleklərgə quşarqa telilər. Stalin partizan xərəkətenen yz-yzennən tuuьnnan həm partizannarnьn eş alьp barularьnnan qurqa. Cөnki xalьqqa bu yzenen kөcen tojarqa həm ul-bu bula qalsa anьn yzenə, Stalinqa, qarşь jynəltergə mөmkinlek birer ide. Bu qurqular Sovet artьnda bol'şevizmqa qarşь xərəkət ityce partizan byleklərе tuuь belən raslana. Şunlьqtan, xərəkət rajonnarь qьzьl qəskər tarafьnnan biləngəc tə, partizannarnь kisken rəveştə beterələr.

Qomumən mondьj xəl jəşi: bilgele jynəleştə qьzьl qəskərnen alqa barub bilgeləngən caqta, bu jynəleş rajonnarьnda xərəkət ityce partizan byleklərе, germannar artьna jьraqraq kitərgə bojьrьq alalar. Qьzьl qəskər belən partizannar arasьnda, qaqidə bularaq, өzeklek urnaştьrьla. Mində inde partizan byleklərеn eckərək kycery turьndaqь bojьrьqnь şəxsən yzemə ytərgə turь kilyen səjlədem. Şulaj itep qьzьl qəskər belən quşьlularь tik ocraqlь rəveştə genə bulub mөmkin. Mondьj xəllərdə minem taraftan səjləngən kyrneş bula.

Polkovnik: Jaxşь. Xəzergə şuşьnьn belən beterik.

Rusanof: Mina taqьn ber nicə syz əjtergə rөxsət itegez. Minem sezgə səjləgənnərem barsь da cьn. Hic kem də monь inkar itə almьj. Ni səbəple min monь xəzer əjtergə tieş tabam? Bu qərar mində ocraqlь qьna tumadь. Əlbəttə, partizannar xərəkətenen stabьnda uq anьn çitəkcelərе belən bergə eşləgən vaqьtta, bik kyp qəbaxətleklər eşləngənne kyrə idem . . . Min bolarda, barьbьz da eşli, dip anlap qatnaştьm. Minem belən nərsə idarə itkənne anlatьrqa mina qiьn. Bu təyəkkəllek həm qomardan hər vaqьtta iserek xəldə kebek idem. Nacar ikənne anlьjsьn, ə yzen belən ber nərsə də eşli almьjsьn. Mondьj xəllərdə yzennen xəjatьn belən qimmətsenmisen. Citlərnen xəjatlarь belən də şulaj uq. Xəzer min barsьn da acьq səjlim ikən, bu — son bulsa da mina ykeny kilydən tygel, ə aldanqannarnьn kyzen acu өcen. Minem bөten səjləgənnərem başqalarqa da bilgele bulьn telər idem. Bəlki bu bik kyp keşelərne NKVD jalqanьnnan həm qotьruьnnan qotqarьr ide.

За правдивость всего указанного выше
даю полную гарантию.
Полковник [signature]
24.9.43

Banditlarnьn ezenə təşy çinel eş tygel. Şulaj da german soldatlarь alarnь qulqa teşerdelər

Xatlar ni səjlilər

Sovetlar ilendə ecke xəl nindi auьr dərəçədə bulьn anlar өcen, il ecennən frontqa çibərelgən xatlar belən tanьşu çitə. Bu xatlarda, xərbi senzuranьn qatь tikşeryenə qaramastan, xalьq zarlarь acьq kyrnep toralar. Sovet senzurasь xatlarda jazьlqan kypme genə jullarnь sьzmasьn, barьn da sьzьp betterə almьj. Cөnki bu vaqьtta front belən il arasьnda xat, xəbər jərtyne bөtenləj tuqtatьrqa kirək bulьr ide.

1943 nce jьlnьn maj — ijyn ajlarьnda german qəskərlərе qulьna təşkən xatlar tybəndəgelərne səjlilər:

Saratof өlkəsennən, Nikolaj Aleksieфqa, xatьnьnnan çibərelgən xat:

„Sələmətlegem elektəgecə ber kəjgə genə bara. Artьq yzgəreşlər juq, tik xəzer bik nьq xəlsezləndem. Ləkin şuna qaramastan, bik kyp eşlərgə turь kilə. Yzebez өcen bərənge, qarbuz, qiar cəctem. Orlьq өcen bərəngem juq ide, burьcqa 250 şər sumdan 4 cilək bərənge aldьm. Xəzer nicek tyləp beterergə də belmim. 350 sumlьq eş xaqьnnan, tөrle cigerep qalulardan son, qulьma 280 sum aqca alam. Tormьş monda kөnnən-kөn auьraja bara. Aqcaqa ber genə nərsə də alьrqa mөmkin tygel, tik barь əjbergə genə almaştьrьrqa mөmkin . . .“.

Fronttaqь Fedor Zaxarovicqa tuqanь Valə tybəndəgecə jaza:

„Bez bik nacar torabьz. Cөnki yzebeznen elektən qalqan ber nərsəbez də juq. Birgən azьqlarnьn da gramlarь bik sanaulь, anь da kөn sajьn alьp bulmьj. Atnaqa ber jəisə ike atnaqa ber tapqьr alьrqa mөmkin. Ə nicektə bulsa torьrqa kirək bit. Şura şeşenə başladь. Xəzergə anь Tanjə apa yzenə alьp tora əle. Nadja az aşaudan bik jьş cirli. Əni kөckə genə ajaqlarьn səjrəp jəri . . .“.

Saratof şəhərennən Fedor Danilenkonьn ənise:

„Xəzer azьq məs'ələse bik auьr. Sonqь kөnnərdə tarь kibəgennən kөlcə peşerep aşьjbьz . . .“ dip jaza.

Xalьqnьn xəlsezlege, alarnьn „kөckə genə ajaqlarьn səjrəp jərylərе“ — bolar barsь da Sovetlar ilenen iqtisadi xəle nindi auьr dərəçədə bulьn acьq kyrsətələr. Tarь kibəgen aşap, jөgerep jəri almassьn şul!

Nadezda Semenova yzenen irenə:

„Minem qədərlem! Sinen beznen xəlebezne belməyenne, beznen өcen borcьlunьnь bik jaxşь beləmen. Bu xattan da sin beznen nicek torubьznь belə almassьn. Cөnki xatlarda tik jaxşь jaqlarnь qьna jazarqa mөmkin“ dip jaza.

Sovet senzurasь kypme genə tьrьşsa da, fronttaqь qьzьl qəskərilərdən alarnьn ata-analarь, balalarь aclьqtan integyen, auьr eştə sьqranьn jəşrep qala almьj. Xalьq arqan, intekkən, xalьq — anьn teləgenə qarşь barqan suqьşnьn dəvam ityen teləmi. Şulaj uq suqьşnь fronttaqь qəskərilər də teləmilər.

— Ənise tarь kibəge aşap, kөckə ajaqьn səjrəp jərgəndə, nindi telək belən Fedor Danilenko suqьşqa barsьn, ni өcen ul suqьşsьn son?!

Bol'şeviklar həm əxlaq

Bol'şeviklar həm əxlaq — bu ike syz arasьnda nindi urtaqlьq bar? Urta qasьrlarnьn inkvizitsiəsen jegermence qasьrda tereltkən keşelərnen əxlaqlarь turьnda səjləy kөlkerək tə kebek. Jezyitlarnьn „caralarnь maqsat aqlьj“ şiqeren tanucь həm yzlərenen qara teləklərе ismenə qartlarnь, xatьn-qьz həm balalarnь tьnьc rəveştə yteryce keşelərdə nindi əxlaq bulub mөmkin?

Ləkin bol'şeviklar tөkereklərеn cəcə-cəcə alar da keşe həm alarda da əxlaqnьn bilgele ylcəylərе barlьqьn əjtələr. Stalin xezmatcelərе yzlərenen burzua əxlaqьna qarşь kөrəşendə jana içtimaqi əxlaq ismennən eş itələr. Jana əxlaq dip alar nərsəne anlьjlar son? Alar xalьqnьn əxlaqi tojqьlarьn nindi ruxta tərbiə itərgə telilər?

Engel's yzenen „Anti — Dyring“ kitabьnda ber vaqьtlar: „Bez mona caqlь jəşəp kilgən bөten əxlaqi aqьmlar — çəmqiətnen xөkem sөrgən iqtisadi tөzeleşenen çimeşe dip raslьjbьz“ dip jazqan ide. Lenin də şul uq fikerlərne dəvam itterep: „Beznen өcen əxlaq — eşcelərnen sьjnfi kөrəşe fajdalarьna bujsьndьrьlqan“ (30 tom, 84 bit) dide.

Ləkin keşelər, əgər də əxlaqi qətqi ylcəylər bulmasa, nərsə xaqьna: çəmqiət, jə bulmasa sьjnьf mənfəqəte өcen kөrəşergə həm həlak bulьrqa tieşlər? Bu sorauqa bol'şeviklar çəvap birmilər. Alar qadi genə rəveştə: əxlaqnьn urtaq keşelek ylcəylərе — dөnja burzuaziəse tarafьnnan ujlanьp cьqarьlqan nərsə dip beldery jasьjlar. Sьjnfi əxlaq өjrətylərenen Sovet iərcennərе yzlərenen uqьtucьlarь əjtemlərennən bik qadi nətiçə jasadьlar. Sovet өcen fajdalь bөten nərsə də — əxlaqlь. Sovetlar Sojuzьnda sotsializm tөzy eşenə qomacaulьq tudьrucь bөten nərsə əxlaqsьzlьq, dip Stalin jalcьlarь raslьjlar.

Əgərdə Stalin xakimiəten saqlau өcen qəjepsez keşelərne yterergə kirək ikən — bu eş əxlaqlь. Bu qəjepsez keşelərne qьzqanu — burzua jomşaqlьqьn kyrsəty bula. Əgərdə kolxozlarqa qusьp kerty өcen millionnarca ədəmlərne aclьq belən jədətələr ikən, bu bol'şeviklar fikre bujьnca əxlaqlьlьq. Bu səjasətkə qarşь bulqan keşelər — xalьq doşmannarь. Kommunistlar firqəsenen xalьq өstennən xuçalьqьn nьqьtucь bөten çinajətlər, in qəbaxət aldaular — bol'şeviklar qarasьnda əxlaqlь bulalar.

Bol'şeviklar fikren-qaraşьn taratucь „Marksizm bajraqь astьnda“ məçmyqəsendə firqəle apa Vinogradskaja: „Eşcelərgə, yzlərenen azatlьqь өcen bulqan kөrəştə əxlaq kirəkmi, cөnki kommunizm өcen kөrəştə alarnь berləşteryce suqьşcan sьjfatlar eşcelərnen əxlaqь bula“ dip jazdь. Firqə qarqasь monda bөten qarqa tamaqь belən qarьldьj həm bol'şeviklarnьn əxlaq, ədəp turьndaqь tөp fiker, qaraşlarьn əjtep birə.

Bol'şeviklar, burzua əxlaqь həm anьn məngelek өjrətylərе belən kөrəşy bajraqь astьnda xalьqta jəşəp kilyce tabiqi əxlaq tojqьlarь belən kөrəşep kildelər. Stalin agentlarьna, — xalьq kypcelegen əjlənədəge qədelsezlek, keşe şəxsenen kimsetelye həm qьzьl terrorlar belən borcьlmasqa, acu beldermaskə kynektery mөhim ide. Bol'şeviklar həm bigrəktə Stalinnьn yze өcen fajdalь həmmə nərsəgə də rөxsət itelgən ide. Kreml' iblise Stalin xalьq namusьn jөrtycenen xoquqьn həm burьclarьn yzenə aldь.

Bol'şeviklar jalqьz kyrə almaucьlьq həm qanlь eşcənlek belən jьraq kitep bulmaqannь suqьş vaqtьnda anladьlar. Alar izge tojqьlar həm Sovet ilen səjycənleklər turьnda fiker tarata başladьlar. Ləkin bolar barsь da suqьşqa çibərelə torqan sorь tөrkem xalьq өcen genə eşlənep kilələr.

Bol'şeviklar yzlərenen dəvlət təçribələrendə turьdan turь fajda kyry eşcənlege belən eş itələr. Bygen alarqa millətnen berlege turьnda səjləy — fajdalь bulsa — səjlilər. Irtəgə bu kirəksez tabьlsa, jana kөngə jaraqlaşьp betməgənnərne qəjeplilər həm juq itələr.

Stalin əxlaqь menə şundьj. Ləkin qьzьl vəxşilərnen qanlь eşcənlege, bөten ilzyil qəbaxətlege belən ytkərelyenə qaramastan, keşelərnenen in jaxşь əxlaqi tojqьlarьn çinə almьjlar. Stalin өjere nindi genə jana aldaularqa həm qəbaxətleklərgə kycsə də alarnьn kiləcək həlakətе qotьlqьsьz.

A. B.

Qasьrlar çьrь

Nərsə buldь?

(XV—XVI jezlər)

Bolqar, Qazan ile baqca ide!
Asьl, çefək — estə, tamaq tuq ide.
Şundьj tьnьc, matur jəşi idek,
Qajqь, kyz jəş bezdə juq ide!

Tuqan ilneŋ hər ber pocmaqьnda
Сьn qədellek saqtə tora ide.
Qajsь qьna jaqtan jau kilsə də
Beznen kecкə başьn ora ide.

Bez şat idek. Bəxet bezdə ide.
Tulьp taşьp sular aqa ide.
Kyktə jezgən qojaş, joldьz, ajqa
Sejenep kelep kyzlər baqa ide.

Ilgə əllə nərsə buldь . . . Kinət
Gellər qordь . . . Jortlar jandьlar.
Səmym çile ozaq jьllar iste . . .
Şəhit qannar taşьp aqtьlar.

Cabьlqan baş, turaqlanqan gəydə
Tau-tau bulьp ildə ejelde.
Milli təxet, izge mixraplarqa
Xac, ejlərgə tәre qujьldь...

Qara tennər aşa

(XVII—XIX jezlər)

Tən qaranqь . . .
Şundьj qaranqь ul:
Kyzgə tertsəŋ hic ni kyrenmi!
Mondьj təndə ozьn jullar jery,
Aj-haj aubr jery serenmi!

Bez — zur julqa cьqqan julaucьlar.
Saflar — tarau, ujlar ber tygel.
Jerəklərdə ciksez acu qajnьj . . .
Өmet jьraq . . . Kyŋel ker tygel.

Jortlar aua, jullar kymelələr.
Ac byrelər cinap ulьjlar . . .
Aldan barqan batьrlarьn alar
Çan. qannarqa susap urlьjlar.

Əjlənə tən.
Өmet synər-synməs . . .
Saflar tarau, es-baş talanqan.

Çanqa jaqьn izge bar teləklər
Qanlь qullar belən xurlanqan.

Jerək qanьn suьrьp, jəş ecendə,
Inrəp, sьqrap jьllar uzalar.
Ac byrelər cinap taşlana həm
Nьq bulmaqan saflar tuzalar.

Barьr jullar sansьz gyrlər aşa . . .
Jana gyrlər əjelep qaladьr.
Barьr jullar şundьj aubr, qara . . .
Qan aqьzьp kyplər auadьr.

Jaqtь ezləp,
Matur aq kən teləp,
Azatlьq! — dip cьqqan julcьbьz!
Bezne totqьn itkən bar doşmannьŋ
Jerəgenə atar uqcьbьz!

Ə tən qara . . .
Şundьj qaranqь ul:
Kyzgə tertsəŋ hic ni kyrenmi.
Nicek kenə qara bulmasьn ul
Azat jəşəy dərte hic-hic syrelmi.

Nişləp bu tən bolaj ozьn ikən?!
Taŋ atarqa kyptən vaqьt bit.
Taqьn baqca itər idek ilne.
Ə ul mesken, çimrek, vatьq bit . . .

Azatlьq taŋь tua

(XX nce jez)

Bez azatlьq daular julaucьlar.
Saflar tьqьz, dərt, uj ber beten.
Ənə, duslar, matur aq taŋ ata!
Sulьŋ, sulьq oca bar teten.

Tartьlьqьz!
Culpan tudь inde.
Ul aq kenne tizdən ujatьr.
Il qojaşь — cьn azatlьq balqьp
Barьbьznь sejər, juatьr.

Tartьlьqьz, saflar tьqьzlanьsьn!
Qan, jəş kipte.
Dərt, uj dulasьn!
Teləklər — ber.
Keclər — sildəj aqa.
Qan — yc sorьj.
Tьjma, ulasьn!

Bez qəberlek bulqan tuqan ilne
Taqьn şinməs gellər belən bizərbez.
Tuq. baj kennər taqьn kire qajtьr.
Mixnət. zolьm tamьrlarьn kisərbez.

Çir şarьnda tuqan Idel-Ural
Iŋ bəxetle. iŋ şat il bulьr!
Gyzəl danь jьraq. jьraq kitər!
Hər kem kelər. hər kem şat bulьr!

Y. Nauruz

Japoniə su aştь kimələrenen uŋьşlarь

3 nce oktəbrdə. Japoniə su astь kiməlәre, Tьn okeanьnьŋ kөn jaq өleşendə, doşmannьŋ ike suqьş kiməsen batьrdьlar. Batьrьlqan minonoslar „Admiral" klassьnnan bulьp. hər qajsь 8ər torpedo apparatь bililər.

Jəhydlərdən başqa jaŋa Italiə

Jaŋa çemhyriət-faşistik dəvlətenen radio aşa xəbər ityencə. jəhydlər məs'-ələse iŋ mehim məs'ələlərdən sanalьp. bu cişelep betməgən eş jaŋa Italiədə xəl qьlьnьrqa tieş. Elek xakimiət qanunnarь bujьnca da jəhydlər turьnda ber nindi eş tə tormьşqa aşьrьlmaqan. Kyp kenə dokumentlarnьŋ şəhadət ityenə qaraqanda Angliə-Amerika fajdasьna iŋ başlap jəhydlər spionlьq jasaqannar. Germaniəgə qarşь xianət jasaunь eşləp cьqaru idejəse də jəhydlər tarafьnnan tudьrьlqan.

Badolionьŋ xianətennən soŋ. ikence kəndə yk. bөten Italiə bujьnca jəhydlər baş kytərdelər həm talaular ojьştьrьp xalьqnь baş kytərergə caqьrdьlar.

Faşistlar ruxь jəhydlərdən qurqьnьcьzlandьrunь sorьj. Milli tormьşta tezelgən jaŋa Italiədə alar betərgə tieş.

Jal jortьnda uraza qəjete

30 ncь sentəbr.

Kөn matur. Baqca ecenə salьnqan zur taş bina maturlьqь belən keşenen diqqəten yzenə çəlep itə. Mondaqь qart imənnər həm iske jort, bəlki, ber nicə jөz jьllar jəşilərder. Alar, hic şiksez, kypne kyrgənnər. Bu baqcada, bu jortta bik kyp bəjrəmnər, tujlar ytkərelgənder. Şulaj, bu jort bik kyp şatlьq həm qajqьlarnь kicergən.

Ləkin bu kөngə xəl bu jortta berence mərtəbə. Moŋa qədər əle bu jortqa bəlki ber genə tatar da ajaq basmaqan bulьr. Bu jortta jəşəycelər, qajadьr jьraqta, islam dinendəge tatarlar həm başqa millətlərdəge məselmannar barlьqьn kitaplardan uqьp qьna belgənnərder.

Şulaj ul tormьş. Anda kөtməgəndə genə kilep cьqa torqan eşlər kyp bulalar. Bez yzebeznen jəşəyebez өcen kөrəşəbez. Ləkin, jəşəy digəc, doşman qolь bulьp jəşəy tygel, ə yz utьbьznь yzebez jandьrьp, yz suьbьznь yzebez ecep, yz çirebezgə yzebez xuça bulьrqa tieşbez.

Jort ece bik cista itep çiьştьrьlqan. Bөten keşe şat kyŋelle. Tərle muzьjkalarda ujnьjlar, çьrlьjlar. Ber-bersen bəjrəm belən təbrik itələr. Ber jaqtan şatlьq, ə kyŋelneŋ əllə qajda tiran ber çirendə ərny sizelə. Bu ərny — kecle vatancьlьq ərnye. Bu ərny — jьrtqьc bol'şeviklarnьŋ qanlь tьrnaqlarь astьnda qalqan tuqan ilne qьzqanu, anda qəzap cigyce tuqannarnь saqьnu xise. Bol'şeviklar tarafьnnan dini bəjrəmnərneŋ tьjьluьn, dinneŋ jəhyd-bol'-şeviklar tarafьnnan mьsqьl itelyen iskə alьp, doşmanqa nəfrət taqьn arta, jөrək anьŋ belən kөrəşkə aşqьna. Məselman xalqь өcen. yz dinen mьsqьl ittergənnən, anьŋ өcen kөrəşep ylye artьqraq.

Irtə belən səqət 7 də, Islami qart çitəkcelege astьnda. qəjet namazь uqьlьp, din həm xalьq doşmanь bol'-şevizmnьŋ juq itelyen həm beznen çinyne bөjek tənredən sorap doqa qьlьndь.

Kic. Jal jortьnda jəşəycelər zur zalqa çьjldьlar. Bəjrəm ityce legioncьlar arasьnda german duslarьbьzdan həm qandaş millətlərdən qunaqlar da bar ide. Qunaqlar arasьnda tatar vasitacьlьqь çitəkcese Unglaube. fon Mende xanьm h. b. buldь.

Lager çitəkcese Xunafin əfənde. məclesne acьq dip belderep. beznen milli kөrəşebezdə zur jardəm kyrsətyce professor fon Mende həm doktor Unglaube əfəndelərgə legioncьlar ismennən rəxmət belderep. legioncь Bajdəvlətof həm rəssam Fatьjx Zəfər tarafьnnan eşləngən əjberlərdən bylək tapşьrdь. Annan soŋ Rəis Samat əfənde, uraza qəjete həm beznen aqьmdaqь burьclarьbьz turьnda qьsqaca cьqьş jasadь.

Aştan soŋ Unglaube əfənde syz alьp, legioncьlarnь bəjrəm belən təbrik itte. Ul yzenen syzendə, Germaniə xalqьnьŋ islam dөnjasь belən duslьqьn, bygenge kөndə islamnьŋ bөjek məftienen Germaniə belən berlektə islam dinenen doşmannarь bulqan bol'şevik həm plutokratlarqa qarşь kөrəşyen əjtte. Şulaj uq syzenen dəvamьnda Unglaube əfəndc: „Beznen sezgə legion tөzərgə rөxsət ityebez, sezgə qoral həm başqa jaqlardan jardəm ityebez, Germaniənen qəskəre çitməy həm seznen soldatlarьqьz kirəklegennən tygel, ə sezgə yzegeznen kyptən birle teləgən məstəqillegegezne aluqa, irekkə cьqusьqьzqa jardəm ity өcen. Şulaj uq, ilegez azat itelgənnən soŋ da, Germaniə seznen xalьq əstennən əstenlek itərgə, ilegezne yz qulьna alьrqa, seznen dinegezgə həm ecke eşləregezgə qatnaşьrqa teləmi. Bez seznen belən tik dus illər bulьp qьna jəşəjəcəkbez" dide.

Soltan əfəndenen təqdime bujьnca, millətebeznen qart kөrəşcese, çitəkcebez Şəfi Almas əfəndenen isənlegenə tost kytərelde. Soltan əfənde, julbaşcьnьŋ milli eşlərе, millətebez өcen kөrəşye turьnda, sөjləp ytte. Bөten xalьq çitəkcebez xөrmətenə ajaqqa bastь.

Monnan soŋ kyŋel acu başlandь. Skripkada, garmonda, mandalinada həm pianinada ujnadьlar. Tərle tatar çьrlarь həm biylərе başqarьldь. Qunaqlar legioncьlarnьŋ biyləren qьzьqsьnьp qaradьlar, çьr həm muzьjkanь diqqət belən tьŋladьlar.

Şulaj, baqca ecendəge taş binanьŋ tarixьnda berence mərtəbə tatarlar məselmannarnьŋ uraza qəjeten bəjrəm ittelər. Bol'şeviklar, tuqan ilebezdə. xətta yz jortьbьzda bəjrəm itərgə rөxsət itməsələr də, german xalqь tarixnьŋ aubr jьllarьna qaramastan. bezgə bəjrəm itərgə kiŋ mөmkinlek birde. German xalqьnьn beznen dinebezgə həm xalqьbьzqa mondьj mərxəmətle qaraşьn bez onьtmabьz.

Bu bəjrəmne, beznen izge həm dini bəjrəmebez bulqanlьqtan. bez tarixi xəl itep qaramьjbьz. Qalimlər Aziə həm kөncьqьş Jevropa tarixьn jazqanda tөrek-tatar ismen telgə almьj ytə almaqan bulsalar. kiləcəktə xəzerge suqьş tarixьn jazucьlar da beznen millət ismen qaldьrьp kitə almaslar. „Tarixnь tormьş jaza. sində yz өleşenne jazdьrьrqa onьtma!" digən syzne xəterdə totьp. bez tarixta yz urnьbьznь alьrbьz. Tarixi xəilər xəzer suqьş qьrьnda. Bez yzebezgə tarixta jazьlu xaqьn. doşmanqa qarşь kөrəştə. suqьş qьrьnda yz qanьbьznь tygep alacaqbьz. Beznen kiləcək buьnnar. məstəqillek өcen kөrəşnen mөmkinlek vaqtьn buşqa çibərmi. millətnen bygengé kөne həm kiləcəge өcen kөrəşyebez. millət ismen tarix bitendə qabatlauьbьz өcen bezgə rəxmət əjterlər. bəjrəm kennərendə beznen ruxьbьzqa doqa qьlьrlar.

Ş. NIQMƏTI

German tank bylekləre auьl arqьlь uzalar. Alar doşmannь ezərlekləp, aŋa çimergeç udar birələr

Bөek məft neŋ notьqь

Uraza yty mөnəsəbəte belən. bөjek məfti, qərəplərgə mөraçəqət itep. radio bujьnca notьq səjlədе. Ul yzenen notьqьnda: „Qərəp millətе yz aldьna ike maqsat qujarqa tieş: tulь məstəqillek həm berlek. Inglizlər tarafьnnan alьp barьla tərqən tarqatu səjasəte bөten qərəp dөnjasьnьn berləşye. şulaj uq inglizlərgə qarşь kөrəşy anьn nьqьtьrqa tieş. Qərəplər. Fələstində jəhydlər dəvləte tөzygə hic vaqьtta da riza bulmajacaqlar. Berləşkən Qərəbstan Fələstinne də yz өcenə kertergə tieş" — dide.

(Dəvamь. Başь uzqan sannarda)

APREL PROVOKATSIƏSENEŅ ÇIMERELYE

Lenin, Stalinnь „qьruta aşlar“ xəzerlərgə jarata torqan peşerycc, diep ataqan ide.

1917 nce jьlnьņ 21 nce aprelьndaqь qanlь provokatsiə vaqьtьnda „qьruta aşlar xəzerləyce mətəxəssis“ nьņ qatnaşqanlьqь bik nьq sizelə.

Miljukofnьņ xərbi səjasətenə qarşь ojьştьrьlqan həm nətiçəse jaxşь uq qьna kyneļsez xəldə betkən xalьq demonstratsiəsendə də Dzygəşvili yzeneņ qanlь jəzen kyrsətte. Demonstratsiə tərkemendə nicek kenə bulsa da qanlь kyrneşne buldьru telək itep qujьlqan ide. Qьzьl cyprəkkə „Betsen vaqьtlь xəkymət!“ dip jazьlqan lozungь — barь tik provokatsiə julь belən qanlь bərleşne buldьru əcen genə eşləngən ide. Ul, xalьqnьņ kypcelek əleşe revolytsiəne jaulap alu jaqьnda dip xisaplap, vaqьtlь xəkymətne urnьnnan quarqa caqьra ide.

„Betsen xəkymət!“ dip caqьru, barь tik başbaştaqlьq həm qarşьlьq qьna tudьrdь. Peşerycelərneņ peşergən aprel provokatsiələre nəq yzlərе ujlaqanca barьp cьqtь. Agitatorlar tarafьnnan kəc-xəl belən taratьlqan demonstrantlarnьņ, soldat həm eşcelər tərkeme, Niva bujьna kilep cьqularь belən: „Betsen vaqьtlь xəkymət!“ dip jazьlqan flagnь demonstrantlarnьņ qullarьnnan alьrqa teləgən ofitser həm soldatlar arasьnda qьrьlьş başlandь.

„Botqa qajnadь“. Inde taqьn baş kytərygə xəzerlek əcen, ikencе, sьnalqan jaņa xəjlə qoru kirək ide. Andьj iske, kyptən sьnalqan „professional revolytsionerlar“ əcen barь tik ber ike qəbaxət keşeneņ, tənlə belən pьşьldap qьna, „Botqa bulu belən, atarqa“ digən bojьrьqlarь hər vaqьtta da alarnьņ eş jullarь bulьp kilde.

Stalin xəkymət başьna kily belən, bol'şeviklar revolytsiəse vaqьtьndaqь vaqiqələrdə yzeneņ cьqьş jasaqan, uzqandaqь qara xəlləren, pьcraqlьqьņ, anьņ „teoritik“ lьqьn həm maqsatsьz səjasi tiresen almaştьrqanьn kyrsətə torqan bəten dokumentlarnь, protokol həm stinogrammalarnь juq itərgə kereşte. **Kiləcəktəge tarixcьlarqa, Stalinnьņ syz belən həm eş belən itkən çinajətləren acu əcen kyp kenə xezmət qujarqa turь kiləcək.** Şulaj da, „Sovetlar Sojuzь xuçasь“ tarafьnnan bastьrьlqan qajber rəsmi „ədəbi xezmətlərе“ (əgərdə Stalinnьņ agitatsiədən torqan məqalələren həm demagogiədən torqan notьqlarьn şulaj atarqa məmkin bulsa) xəkymət başьna omtьlu julьnda Dzygəşvilineņ nindi jalqan vəqdələr ity belən şəqellənganen anlarqa bik zur məmkinlek birə. Ul, xalьqlar arqasьnda xəkymət başьna menərgə omtьlqanda, xalьqqa nilər genə vəqdə itmədе! Bu turьda 1917 nce jьlda, Petrgradtaqь bol'şeviklarnьņ aprel konferensiəsendə, Dzygəşvilineņ millətlər məs'ələse turьnda jasaqan notьqь ajruca qьzьqlь urьn tota.

21 nce apreļdəqь qanlь provokatsiə çimerelgənnən soņ, bol'şeviklar tarafьnnan bik tiz rəveştə konferensiə caqьrьldь. Jaņa stil belən 7 nce majdan 12 nce majqa qədər, bol'şeviklar xatьnnar meditsina institutьnьņ binasьna jəşren rəveştə çinaldьlar. Qajber utьrьşlar, çinalucьlarqa urьn çitməgənlektən, almaştьrьldьlar, qajber utьrьşlar keckenə bylmələrdə uzdьrьldь.

12 nce majda Dzygəşvili (iske stil belən 29 ncь aprelda) „millətlər məs“-ələse“ turьnda notьq belən cьqtь. Dzygəşvilineņ bu cьqьşь, bol'şeviklarnьņ juqarь qatlau tərkemendə xəkymət başьna yrmələydə berence adьmь bula. Bu notьqь, bol'şeviklar eş başьna mengənnən soņ, Dzygəşviligə „Millətlər eşe xalьq komissariatь“na, annan firqəneņ general sərkatibь bulьp ireşygə məmkinlek birde. Dzygəşvilineņ „millətlər eşe bujьnca mətəxəssis“ buluьna Lenin yze də şiklənep qaradь, əlbəttə. Dzygəşvili konferensiədə „Russiədə izelgən xalьqlarnьņ jaqlaucьsь“ bulьp cьqьş jasaqan buldь. Milli ireklek həm „xalьqlarnьņ yz başьna kən kyrylərе“ əcen kərəşergə ant itep, vəqdə birde. Ul, „Russiədə izelep jəşəyce xalьqlarqa Russiə dəvləte safьnda qalьp jəşərgə, jəisə yzlərenə məstəqil dəvlət təzy məs'ələsen alar yzlərе xəl qьlьrqa tieş“ dip səjləde.

„Bez xalьqlarnьņ yz başьna jəşəy xoquqь prinsebьn qujьp, şunьņ belən milli izeiygə qarşь kərəşen də kytərəbez“.

Dzygəşvili yzeneņ vatandaşlarьna tantanalь rəveştə, əgərdə Kafkaz xalьqlarь xəzerdən yk yzlərenə milli məstəqil dəvlət bulьp ajrьlьrqa teləsələr ide, „alar bezneņ taraftan ber nindi də qarşьlьq kyrməjəcəklər“ dide.

Ber nicə jьldan soņ, Kafkaz xalьqlarь cьnnan da milli jaqtan yz irekləre belən eş itərgə teləԁelər. Dzygəşvili grazdannar suqьşьnda bol'şeviklar belən bergə, Gruziə, Azərbajçan, Arməniə millətcelərenə qarşь kərəşep, Kafkaznь qanqa batьrdь. Şul vaqьttan başlap „millətlər eşe bujьnca dahi mətəxəssis“ Russiədəge bəten xalьqlarnьņ millətceləren atu həm alarqa qarşь qatьlьqь belən dan qazandь.

Stalinnьņ xalьqlar tərməsennən qotьlьrqa ujlaucь Yzbəkstan, Tərekmənstan, Qьrqьzstan, Ukraina, Kafkaz artь patriotlarь şundьj uq qatь juq itylərgə ocradьlar ki, xətta monьņ qarşьnda imperialistlarnьņ kolonial xalьqlarnь yterylərе ber keckenə nərsə təslе bulьp qaldь.

Monьņ başqaca bulьь məmkin də tygel ide. Cənki Dzygəşvilineņ hər vaqьtta vəqdə itye, antlarь, irek turьndaqь bejek syzlərе — bolar hər qajsь da tozaq qьna, barь tik dimagogiə genə həm aldau julь belən xalьqnь tilertep, alar əstennən xokimlek itərgə ireşy genə ide.

(Dəvamь bar)

Italiə şəhərlərеn bombьqa totuqa Badolio juibaşcьlьj itəən

Alzirnьņ xərbi dairələre, Badolio kileşy təzegəngə qədər yk, ber nicə kən alda, Ejzenhovernьņ baş kvartirьnda bulьp, Italiə şəhərləren bombьqa totu əcen kirəkle kyrsətmələr birgənen xəbər itələr. Şulaj itep, Badolio yze xəkymət başьnda bulqanь xəldə, Angliə — Amerika hava terrorcьlarь jardəme aşa, Italiə xalqьņ yterygə qatnaşa.

SSSR daqь poləklər jazmьşь

Frank-Kanada gəzitəse „Lə Devuar“ Monreal universitetь professorь ksendz Krzecinski belən səjləşyen iqlan itte. Bu professor elek polək universitetь professorь ide. Aņa, yz vaqьtьnda, Litva arqьlь bol'şeviklardan Quşma Ştatlarqa qacarqa turь kilgən.

Professor Krzecinski, Pol'şanьņ basьp alьnqan əleşendə bol'şeviklarnьņ eşləy jullarьn kisken syzlər belən tənqit itte. Bol'şeviklar tarafьnnan 2 million poləklər Sebergə kəcləp ozatьlularьn rasladь. Krzecinski, sulaj uq, kybese hic ber səbəpsez atьlqan katolik ksendzlarьnьņ kyp kenə sanьn həm Katьjn urmanьnda bol'şeviklar tarafьnnan atьlqan 10 meņ polək ofitserlarь turьnda da əjtep uzdь.

Cirkəy sovetь

SSSR Xalьq Komissarlarь Sovetь qərarь bujьnca, pravoslaviə cirkəyeneņ sovetь təzelgən. Ul Məskəy patriarxь belən Sovet xəkymətе arasьnda bəjləyce buьn bulьp toracaq.

Jaņa təzelgən cirkəy sovetь, allasьzlar xakimiəte qulьnda fəqət tьņlaucan qoral bulacaqьn əjtep toru artьq bulьr. Şulaj bulsa da, ike jəzlelek belən hər vaqьtta tanьlьp kilgən, inglizlər çəmaqət fikrenə, bu cara, hic şiksez, uņaj tə'sir jasar.

Italiəneņ jaņa armiəse

Italiəneņ xərbi ministrь, marşal Gratsiani — Italiəneņ bəten tərdəge qorallь byleklərе milli çəmhyriət dəvləteneņ ber bəten armiəsenə ojьşьrqa tieşlər, — dip belderde.

Anьņ təp yzəge bulьp, „qara kylməklelər korpusь“ sanalьr, şuņa uq kyneļlelər militsiəse də kerə. Italiəneņ ataqlь patriotьnьņ ьruqь general Ətio Garibal'di, garibal'dicьlar organь bulqan „La Kamitsia Rossa“ bitlərendə alarnь vatannьņ təzeleşendə eş itərgə caqьrdь.

Angliə – AQŞ duslьqь

(Cercil Ruzveltqa)

Nindi duslьq inde, duslьqmь soņ?
Bar altьnnь talap alasьņ.
Cikagonьņ şoma şullerь tik
Qulьņ kesalarga salasьņ.

Şullerlar da azraq qana,
Keşelardan ədəp saqlьjlar.
Sineņ kebek olь jul əstendə,
Keşelərne talap jatmьjlar . . .

Okeannar aşa aqrьn qьna,
Sina kycə haman altьnьm.
Su təbenə kitə ozatqan malьņ,
Eş cьqarьp bulmas axrь.

Q. J.

Legioncьlar utcəckectən təz atarqa əjrənələr

Torpedolь ocqьclar

Bu suqьşta berence mərtəbə torpedo ocqьclarь qullanьla başladьlar. Ocqьc jьraqtan doşman kiməsenə təzəy alьp torpedonь suqa ьrqьta. Torpedo suqa təşkənnən soņ, ocqьc birgən jynəleş belən su aştьnnan yz kəce belən jəzep alqa kitə. Hava torpedosь su astь kimələre tarafьnnan qullanьla torqan torpedolar kebek sigarə formasьnda eşləngən. Kyləme jaqьnnan ul su astь kiməse torpedosьnnan ber az kecerək. Torpedonьņ yzenə xərəkət birə torqan şərеblе həm rolle apparatь, şartlaqьc maddələre həm tubь bar. Anьņ çimery kəce bik zur. Ul şartlaqannan soņ, qatь bronəle kimələrneņ su astь divarь çimerelep, kimə tiz arada su astьna batьp juqala.

Japoniə torpedolь ocqьclar qullanuda bigrətkə zur uņьşlarqa ireşte. Torpedolь ocqьclar həçyme arqasьnda inglizlərneņ ber nicə xərbi kimələr karvanь bətenləj juq itelde.

Kyptən tygel genə german torpedolь ocqьclarьnьņ Urta dingezdə ingliz-amerikalьlarnьņ xərbi kimələr karvanьna uņьşlь həçym jasaularь nətiçəsendə, bu jaņa qoral yzenə qarata bəten dənja kyləmendə qьzьqsьnu tudьrdь.

Kyz tomalanuь . . .

Kəndə irtə belən eşkə barqanda Məskəyneņ ber uramьnda ike Sovet xezmətkərе ber-berse belən ocraşalar ikən. Alarnьņ berse „Kozrozsbьjt“ ta, ikencese NKVD da eşlilər ikən. NKVD da eşləycedə, ikence xezmətkərneņ anьņ belən ocraşqanda, irtənlek vaqtь buluqa qaramastan hər vaqьt „Xəjerle kic“ dip isənləşye zur şik tudьra. Ul — tuqta əle, min monьņ səbəben belim əle, bu tikkə genə bulmas, — di. Anьņ:

— Nigə sez mina berdə „xəjerle irtə“ dip əjtmisez? — dip sorauьna, ikence xezmətkər:

— Kyrəsezme . . . Min sezne qarşь ocratqanda minem hər vaqьt kyzlərem tomalana başlьj şul . . . dip çəvap birgən.

Kolxoz tormьşьnnan

Ber keşegə, uramda barqanda, in əstenə sьjьr qojrьqь salqan, qajadьr aşqьnьp caba torqan ikence berəy ocrьj. Ul anar qəçəplənep:

— Əj, tuqan, qaja bolaj bik aşьqasьņ, əllə berər xəl buldьmь, ul nindi qojrьq?, — dide.

Aşьqucь:

— Sorama tuqan, bu sьjьr qojrьqь. Anьņ səten „zagotmoloko“qa, iten „zagotmjasa“, ə tiresen „zagotkoz“qa talap aldьlar. Inde menə bu qojrьqnь da „zagotxvost“qa iltergə quşqancь, yzem fajdalanьjm dip aşьqam.

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qallef.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural“.
Berlin W 8, Behrenstraße 65, III.
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.